

**ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ДОНИШКАДАИ ОМУЗГОРИИ
ТОҶИКИСТОН ДАР ШАҲРИ ПАНЦАКЕНТ**

**ПАЁМИ ДОНИШКАДА
ТАФАККУРИ ТАЪРИХ
АНВОРИ ИЛМ**

№1,2, 3 - 2024

**ВЕСТНИК ИНСТИТУТА
ПОЗНАНИЕ ИСТОРИИ
СВЕТОЧ НАУКИ**

№1,2, 3 - 2024

**BULLETIN OF THE INSTITUTE
KNOWLEDGE OF HISTORY
LIGHT OF SCIENCE**

№1,2, 3 - 2024

Нашри махсус/Специальное издание/Special edition

Панҷакент-2024
[https// Dotpanj.tj](https://Dotpanj.tj)

**ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ДОНИШКАДАИ ОМУЗГОРИИ
ТОҶИКИСТОН ДАР ШАҲРИ ПАНҶАКЕНТ**

МАВОДИ

**АНҶУМАНИ ИЛМӢ-АМАЛИИ БАЙНАЛМИЛЛАЛИИ “ҲОНИШҲОИ VI – УМИ
АРТУЧ” БАҲШИДА БА “МАСОИЛИ МУБРАМИ ИЛМӢОИ ПЕДАГОГӢ,
ИҶТИМОӢ-ГУМАНИТАРӢ ВА ФАНӢОИ ДАҚИҚ ДАР ЗАМОНИ МУОСИР”, 4-6
ИЮЛИ СОЛИ 2024 ДАР ДОНИШКАДАИ ОМУЗГОРИИ ТОҶИКИСТОН ДАР
ШАҲРИ ПАНҶАКЕНТ**

МАТЕРИАЛЫ

**НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ МЕЖДУНАРОДНОЙ КОНФЕРЕНЦИИ “VI – Е
АРТУЧЕВСКИЕ ЧТЕНИЯ”, ПОСВЯЩЕННОЙ «АКТУАЛЬНЫМ ВОПРОСАМ
ФИЛОЛОГИЧЕСКИХ, СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ И ЕСТЕСТВЕННЫХ
НАУК В СОВРЕМЕННОЕ ВРЕМЯ», 4-6 ИЮЛЯ 2024 ГОДА В ТАДЖИКСКОМ
ПЕДАГОГИЧЕСКОМ ИНСТИТУТЕ В ГОРОДЕ ПЕНДЖИКЕНТ**

MATERIALS

**SCIENTIFIC AND PRACTICAL INTERNATIONAL CONFERENCE “VI - S ARTUCHS
READINGS”, DEDICATED TO “ACTUAL ISSUES OF PHILOLOGICAL, SOCIAL,
HUMANITARIAN AND NATURAL SCIENCES IN MODERN TIMES”, JULY 4-6, 2024
AT THE TAJIK PEDAGOGICAL INSTITUTE IN THE
CITY OF PENJIKENT**

ПАНҶАКЕНТ - 2024

МУАССИС:

Донишқадаи омӯзгорӣ
Тоҷикистон дар ш.Панҷакент

МАВОДИ Анҷумани илмӣ-амалии байналмиллалӣ “Хонишҳои VI – умӣ Арғуч” бахшида ба “Масоили мубрами илмҳои педагогӣ, ҷаҳидӣ-гуманитарӣ ва ҷаҳидӣ дақиқ дар замонӣ муосир”, 4-6 июли соли 2024 дар Донишқадаи омӯзгорӣ Тоҷикистон дар шаҳри Панҷакент. Ҷилди I. - 735 с.

МАТЕРИАЛЫ Научно-практической международной конференции “VI – е Арғучевские чтения”, посвященной «Актуальным вопросам филологических, социально-гуманитарных и естественных наук в современное время», 4-6 июля 2024 года в Таджикском педагогическом институте в городе Пенджикент. Том I. - 735 с.

MATERIALS Scientific and practical international conference “VI - s Artuchs Readings”, dedicated to “Actual Issues of Philological, Social, Humanitarian and Natural Sciences in modern times”, July 4-6, 2024 at the Tajik Pedagogical Institute in the city of Penjikent. Vol. I. - 735 s.

Баъзе фикр ва ҳулосаҳои дар маҷалла омада бо нуқтаи назари таҳририят созгор наомаданаши мумкин аст. Барои дурустии иқтибос, ҳавола, пайнавиштҳои дараҷаи илмӣ, услуб ва баёни мақолаҳо муаллифҳо масъуланд.

Мнение редколлегии не всегда совпадает с мнением авторов. За достоверность цитат и ссылок, научный уровень, стилистику статей ответственны авторы.

The opinion of the editorial board does not always coincide with the opinion of the authors. The authors are responsible for the reliability of citations and references, the scientific level, and the style of the articles.

Дар вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 10.04.2023 ба қайд гирифта шудааст (№1283/МҚ-97, №284/МҚ-97, №285/МҚ-97)

Сармуҳаррир:

Ансори Муаззамхон, профессор

Муҳаррири масъул:

Воҳидов Шодмон, д.и.т., профессор

Котиби масъул:

Шарифова Гулшарӣ, н.и.ф, дотсент

Манзил:

735500, Ҷумҳурии Тоҷикистон, вилояти Суғд, ш.Панҷакент, хиёбони Рӯдакӣ – 106. t-mail: pamir555@inbox.ru

Ҳайати таҳрирӣ/Редакционная
коллегия:

Аминов Б. д.ф.т., профессор (Ўзбекистон)

Аханов Б.Ф. к.п.н. дотсент (Қазоқистон),

Ғаффоров Ш.С. д.ф.т., профессор (Ўзбекистон)

Ғойибов Б.С. д.ф.т., профессор (Ўзбекистон)

Джумаев М.И.н.ф.пед., профессор

(Ўзбекистон)

Иноятов С.И. д.ф.т., профессор (Ўзбекистон)

Исакова М.С. д.ф.т., профессор (Ўзбекистон)

Бадриддинов С. н.и.т. дотсент (Ўзбекистон)

Қобулов Э.О., д.ф.т., профессор (Ўзбекистон)

Қурбонов Ш. Ф. н.и.бостон. (Тоҷикистон)

Лурье П.Б. д.ф.ф. (Россия)

Мирзаев Н. М. д.ф.т., профессор (Ўзбекистон)

Мирзоюнус М.М.д.ф.ф., профессор

(Тоҷикистон)

Муминов А.Қ. т.ф.д.профессор (Туркия)

Муҳамедова Д.Ғ. д.ф.равон.профессор

(Ўзбекистон)

Набиев В. д.ф.т., профессор (Тоҷикистон)

Наҷмиддинов Ф.Н. д.ф.и. дотсент (Тоҷикистон)

Наққош И. Нависанда ва шоир (Тоҷикистон)

Нормуродова Г.Б. д.ф.т., профессор

(Ўзбекистон)

Боқӣ Набиҷон, нависанда (Ўзбекистон)

Расулов А.И. д.ф.равон.профессор

(Ўзбекистон)

Раҳимов Н. д.ф.т., профессор (Тоҷикистон)

Резван Е. д.ф.т.профессор. (Россия)

Саидов И.М. д.ф.т.профессор (Ўзбекистон)

Сафаров Н.С. д.ф.равон.профессор

(Ўзбекистон)

Сафаров Т. Т.ф.н.дотсент (Ўзбекистон)

Турсунов С.Н. д.ф.т., профессор (Ўзбекистон)

Ҳайитов Ш.А. д.ф.т., профессор (Ўзбекистон)

Ҳолиқова Р.Э. д.ф.т., профессор (Ўзбекистон)

Ҳолиқулов Т. д.ф.т., профессор (Ўзбекистон)

Шамсиев Ў.Б. д.ф.равон.профессор

(Ўзбекистон)

Шанкар М. (Исроил)

Шодиева Ш. PhD аз ҷаҳони таърих.

(Ўзбекистон)

Эргашев Б.Э. д.ф.т. профессор (Ўзбекистон)

Эргашев Ж.Ю. PhD аз ҷаҳони таърих.

(Ўзбекистон)

Эркинов А. С. д.ф.ф., профессор (Ўзбекистон)

Эрназаров Ф.Н.д.ф.т. профессор (Ўзбекистон)

Эшов Б.Дж, д.ф.т., профессор (Ўзбекистон)

Эшонқулов И. н.ф.ф., дотсент (Ўзбекистон)

Шарифзода Мирзоҳамдам, рӯзноманигор,

нависанда (Тоҷикистон)

Нашри махсус

Специальный выпуск

Special edition

© ДОТП, “Анвори илм”, соли 2023.

Абдумажид Мадраимов, Аскарӣ Мадраимов

**ТЕМУРИЙЛАР ДАВРИ АДАБИЁТИ ТАРИХИДАН
(БУЮК ШОИР ХОЖА ИСМАТУЛЛОҲ БУХОРИЙ МЕРОСИНИ ЁРГАНИШ)**

Қисқа мазмуни. Ушбу мақолада Темурийлар даври XIV аср охири-XV аср 1 ярмида яшаб ижод этган буюк шоир Хожа Исматуллоҳ –Хожа Фахриддин Исматуллоҳ бинни Масъуд Бухорий(1365-1437)нинг меросини ёрганиш масаласи таҳлил этилган.

Калит сўзлар: Темурийлар, Амир Темур, Халил Султон, Мирзо Улуғбек, Хожа Исмат, адабиёт, марсия, қасида, шеърӣ жанрлар,

**ИЗ ИСТОРИИ ЛИТЕРАТУРЫ ЭПОХИ ТЕМУРИДОВ
ИССЛЕДОВАНИЕ НАУЧНОГО НАСЛЕДИЕ ВЕЛИКОГО ПОЭТА ХОЖА
ИСМАТУЛЛОХА БУХОРИЙ**

Аннотация. В этой статье анализируются исследования, посвященные изучению художественного наследия великого поэта эпохи Темуридов, Ходжи Фахриддин Исматуллах бинни Масъуд Бухари (1365-1437), конце XIV, первой половине XV веков.

Ключевые слова: Темуриды, Амир Темур, Халил Султан, Мирза Улугбек, Ходжа Исмат, литература, элигия (марсия), ода, лирические жанры.

**FROM THE HISTORY OF LITERATURE OF THE TEMURIDS ERA
THE STUDY OF THE SCIENTIFIC HERITAGE OF THE GREAT POET KHODJA
ISMATULLOH BUKHORI**

Resume. This article analyzes studies devoted to the study of the artistic heritage of the great poet of the Temurids, Khoja Fakhriddin Ismatullah Bin Masuud Bukhari (1365-1437), namely at the end of the 14th and first half of the 15th centuries.

Key words: Temurids, Amir Temur, Khalil Sultan, Mirza Ulugbek, Khodja Ismatallah, Literature, Eliya (Marcia), ODA, lyrical genres.

Темурийлар даври XIV аср охири-XV аср 1 ярмида яшаб ижод этган буюк шоирлардан бири Хожа Исматуллоҳ –Хожа Фахриддин Исматуллоҳ бинни Масъуд Бухорий(1365-1426)дир. У Амир Темур вафоти муносабати билан марсия ёзган, Шохрух Мирзо, Халил Султон, Муҳаммад Жаҳонгир мирзо, Мирзо Улуғбек, Иброҳим Султон, Бойсунғур Мирзо, Жўги Мирзо каби Темурийзодалар ҳамда замонаси табаррук зотлари Хожа Муҳаммад Порсо, Хожа Шамсиддин Муҳаммад тўғрисида тўксондан ортиқ қасидалар ёзган, 2070 мисра ҳажмидаги ўзбек тилидаги “Иброҳим Адҳам” маснавийсини муаллифидир. Шоир араб, форс-тожик ва ўзбек тилларида жуда кўп шеърӣ жанрларда ижод этган.

Буюк шоир Хожа Исматуллоҳ Бухорийнинг ҳаёти ва ижоди тўғрисида ўтмиш муаллифларидан Давлатшоҳ Самарқандийнинг “Тазкират уш-шуаро”, Абдурахмон Жомийнинг “Баҳористон”, Алишер Навоийнинг “Мажолис ун-нафоис” ва “Меъзон ул-авзон”, Заҳириддин Муҳаммад Бобурнинг “Аруз рисоласи” ва бошқа асарларда маълумотлар мавжуд¹.

¹ Хожа Исматуллоҳ Бухорий ҳаёти ва ижодини ёрганилиши С. Р. Бобокалоновнинг “Хожа Исмат ва туркигўй замондошлари шеърӣятининг жанрлари, услуби, бадияти” мавзuidaги ф.ф.н. номзодини олиш учун ёзилган диссертацияси, -Бухоро, 2012, -4 бетда яхши ёритилган. Фақат унда Заҳириддин Муҳаммад Бобурнинг “Аруз рисоласи”даги маълумотлар иноватга олинмаган. Мухтасар // Нашрга тайёрловчи С Ҳасан.-Тошкент; Фан, -240 б.

Замонавий адабиётшунослар А. Кримский, Ҳ. Вамбери, П. Браун, И. С. Брагинский ва бошқалар асарларида ҳам унинг ижоди тўғрисида фикр-мулоҳазалар билдирилган¹. Шоир асарлари 1987 йили эронлик олим Аҳмад Карамий томонидан нашрга тайёрланган қиёсий девони матни этилган бўлиб, унинг ижоди А. Мирсафоев ва С. Р. Бобокалоновнинг номзодлик диссертацияларида махсус тадқиқ этилган². Аммо буюк шоирнинг Темурийлар даври адабиёти тарихида тутган ўрни бизнинг фикримизча ўзининг муносиб баҳосини олмаган³.

Ушбу мақолани ёзишдан мақсад, ушбу буюк шоир Хожа Исматуллоҳнинг Темурийлар даври сиёсий ҳаётида тутган ўрни ва бадиий адабиёти ривожига қўшган хиссасига эътибор қаратишдир.

Тазкиранавис Давлатшоҳ Самарқандий ўз асаридан Хожа Исматуллоҳ тўғрисида куйидагиларни ёзган эди: “Бузургзода, фозил ва билимдон киши эрмиш, насаби Жаъфар ибн Абу Толибга... уланади. Хожа Исматуллоҳнинг ота-боболари Бухорода улуг ва фозил кишилардин эканлар. Отаси Хожа Масъуд Бухоро зодагонлари жумласидинду. Хожа Исматуллоҳ ана шундай олий зотлигига қарамасдан, шоирлик шеvasида –хоҳ қасидагўйлик ва ғазалиётда, хоҳ маснавий ёки муктаъотда ва хоҳ бошқа услубларда бўлмасин, маълум ва машхур ва мохирдур. Хожа Исматулло Султон Халил ҳукмронлиги даврида унинг тарбиятини топган. Шахзода уни ғоят эҳтиром қилур эрди. У шахзоданинг доимий улфати ва ҳамсуҳбати эрди. Ҳасадчилар ва ғаразгўйлар Хожанинг шахзодага яқинлиги борлигини мушоҳада этиб, унга маломат қилдилар. Лукин бу азиз (Хожа)нинг кўнгли ва назари бундан пок эди. Султон Халил шеър илмини Хожа (Исматулло)дан ўрганди...

Хожа Исматуллоҳнинг ошиқона ғазаллари, орифона сўзлари Шохрух Султон замонида шу қадар зўр шуҳрат топтики, халқ бошқа шоирлар шеърларини қўлга олмай қўйди...

Аммо Хожа Исматулло олам подшоҳи Улуғбе Кўрагон ҳукмронлиги даврида ҳокимларни мадҳ этмокни тарк этди. Номи зикр этилган Султон (Улуғбек) ундан шеър айтишни ёлвориб сўради. (Шунинг учун) заруратдан ул хазрат (Улуғбек) мадҳида бир неча қасида ёзди... У(Хожа)нинг шарофатли мажлиси шоирлар тилаги ва фозиллар тўпланадиган жой бўлиб қолди. Мавлоно Бисотий Самарқандий, мавлоно Хаёлий Бухорий, мавлоно Бурундук, Хожа Рустам Хурёний ва Тоҳир Абивардий, Хожа Исмат бирлан суҳбатдошу асрдош ақобир ва шоирлар жумласидандир. Хожанинг вафоти 829 (1426) йили содир бўлди. ...

Шоирлардан Хожа Исматулло Бухорий билан Камол Бадахший... Мирзо Улуғбекнинг шарофатли даврида майдонга чиққан олимлар, тариқат машойихларию шоирлар жумласидандир”⁴.

Алишер Навоий ўзининг “Мажолис ун-нафоис” тазкирасида қиска, аммо муҳим маълумот ва икки асаридан матлаъ келтиради: “Хожа Исматуллоҳ –Мовароуннаҳр бузургзодаларидиндур. Зоҳир илмин такмил қилғондур. Ғоят хуштаъблиғидин ўзин шеърға мансуб қилиб, машхур бўлди. Ва Халил Султон отиға яхши қасидалари бор. Бу матлаъ Хожанингдурким:

Дил кабобест к-аз у шўр барангехтаанд,
Ва-з намакдони Халилаш намаке рехтаанд”

¹ Бобокалонов С. Р. “Хожа Исмат ва туркигўй замондошлари шеърятининг жанрлари, услуби, бадияти” мавзуидаги ф.ф.н. номзодини олиш учун ёзилган диссертацияси, Бухоро, 2012, 4-5 бетлар.

² Ўша асар, -5 бет

³ Адабиёт /Амир Темур жаҳон тарихида / Масъул муҳаррир Р. Қосимов. –Тошкент: “Шарқ”, 2006, 181-187 бетлар.

⁴ Давлатшоҳ Самарқандий. Шоирлар бўстони (“Тазкиратуш-шуаро”дан) /Форс-тожик тилидан Б. Аҳмедов таржимаси. –Тошкент: адабиёт ва санъат нашриёти, 1981, 146-152 бетлар.

(Мазмуни: “Юрак кабобдир, ундан шӯр “ғавғо” кӯзғатганлар, чунки у юракка Халил (Чин дӯст) туздонидан туз сепганлар”).

Ва Халил Султон ашъорининг девони таърифида рангин қасидаси бор. Матлаъ будурким:

Их баҳри бегаронки, жаҳонест дар бараш,
Ғавси Ақли Кулл набарад пай ба ғавҳаранг”

(Мазмуни: Бу бепоён денгиз жаҳонларни ўз ичига олгандир. Илоҳий ақл ғаввоси ундан ғавҳарни пайқай олмайди”).

Ва Хожанинг қабри Бухорода ўз хужрасидадур”¹.

Заҳириддин Муҳаммад Бобурнинг “Аруз рисоласи”да “Мутақориб баҳрининг мақбузи аслам вазнининг ўн олти рукн била айтибдурлар, нечукким Хожа Исмат(уллоҳ) Бухорий Улуғбек Мирзонинг отиға бу вазнда пуркор қасида тугатибдур, матлаъи будур:

Зихи ду чашмат ба хуни мардум кушода тиру қашида ханжар,
Руҳи чу моҳат сабоҳи давлат, хати сиёҳат шаби муанбар.
Шибҳи Сулайман чашми Улуғбек, имоми барҳақ, валийи мутлақ.
Ба тан Таҳамтан, ба йад муайяд, ба дил мужоҳид, ба гир ғазанфар.
Сипеҳр боғин нужуми варди, чу қилди ул навъким Ховарнақ.
Нуридин ул шамъ ичра солди нур минг сафоу равнақ”².

Ушбу лавҳада келтирилган Мирзо Улуғбекка берилган таъриф, “Шибҳи Сулаймон”, кўриниши Сулаймонга ўхшаши, “барҳақ имом” –Аллоҳ томонидан имом, олдинги эканлиги, “Валийи мутлақ” – “Мутлақ валийлиги”, курган расадхона иморати афсонавий Ховарнақ қасри каби минг равнақ келдирадиган соф нур таратгани, Бобур Мирзога ушбу қасидани “пуркор” деб баҳолашга асос берган кўринади.

Рисоланинг бошқа бир ўрнида “Рамал баҳрининг маҳбун вазнини ўн олти рукн била айтибдурлар, нечукким Исмат (уллоҳ) Бухорий қасидаси матлаъи:

Ранги рухсору дури гўшу хату хадди қаду орази холи лабат,
Эй сарви парирӯи суманбар,
Шафаку кавкабу шому саҳару тўбию гулзори бихисасту
Билолу тарфи чашмаи кавсар”³.

Яна бир бошқа жойда қуйидаги Хожа Исматуллоҳнинг қуйидаги байти келтирилган:

Эй он, ки барондаҳти расми вафоро,
Яқбора фаромуш макун жониби маро”⁴.

Заҳириддин Муҳаммад Бобурнинг “Аруз рисоласи”да келтирилган шеърӣ лавҳалар Алишер Навоӣ маълумотларини тўлдиради, ҳатто “Бобурнома” асари матни мазмунига қўшимча бўлиши мумкин.

Академик Б. Аҳмедов 1981 йили нашр этган Давлатшоҳ Самарқандийнинг “Тазкират уш-шуаро” асаридан қилган таржимасида Хожа Исматуллоҳ бухорий тўғрисида қуйидаги қисқа маълумотни келтирган: “Хожа Исматуллоҳ (1365-1426) XIV – XV асрнинг йирик шоирларидан. Кўпинча қасида, ғазал, маснавий ва рубоӣда қалам тебратган. Шеърларида пок муҳаббат, меҳнат ва инсонийликдан баҳс юритади. У Бухорода зулнинисонайн (икки тилда шеър битиш) анъанасини бошлаб берди, ҳажж жанри ривожига ҳисса қўшди...Хожа Исматуллоҳ саккиз минг байтли девони ва 1035

¹ Алишер Навоӣ. Мажолис ун-нафоис / 9 жилд. –Тошкент: Ғафур Ғулом номидаги НМИУ, 2012, 296, 674-675 бетлар.

² Заҳириддин Муҳаммад Бобур. Аруз рисоласи, / Куллиёт, 3 жилд, -Тошкент:, “Zilol buloq” нашриёти, 2022, -52 бет.

³ Юк. асар, 108 бет.

⁴ Ўша асар, 189 бет.

байтдан иборат ўзбек тилидаги “Иброҳим Адҳам” достони бизгача етиб келган. Жумладан. Икки девон нусхаси (рақами 805/10, 1435) ва қасидалар тўплами (рақами 2529/3) Ўзбекистон Фанлар академияси Шарқшунослик институтида сақланмоқда”¹.

Алишер Навоий асарлари ўн жилдлигини ноширлари 9 ва 10 жилдларда Хожа Исмат Бухорий ҳақида қисқа маълумот келтирганлар². Биринчи маълумот жуда қисқа: “Хожа Исматуллоҳ (туғл. номаълум-ваф. 1437, Бухоро) – асосан Бухорода яшаб ижод этган шоир. Халил Султон саройида бўлган. Улуғбек ҳукмрон бўлгач, Исматуллоҳ Бухорий сарой хизматиға таклиф этади. Лекин шоир узлатни, дарвешлар орасида бўлишни афзал кўриб, таклифни қабул қилмайди. Шоирнинг саккиз минг байтдан иборат шеърлар девони, “Иброҳим Адҳам” номли маснавийси маълум. Унинг тасаввуфий таассуротлар, суфиёна ҳиссиётлар билан йўғрилган шеърлари халқ орасида машҳур”³. Кейинги 10 жилдаги маълумот қуйидагича: “Хожа Исмат Бухорий –машҳур форсигўй шоир Хожа Фаҳриддин Исматуллоҳ бинни Масъуд Исмат Бухорий (1365/1375-1436). Шеър илми, аруз ва иншода тенгсиз бўлган. Исмат ва Бухорий таҳаллуслари билан ижод қилган шеърлари Шарқ мамлакатларида шухрат тутган. Халил Султон саройида хизмат қилган. Халил Султон зиндонбанд этилгандан сўнг у саргардонликка учради. Улуғбек тахтга ўтиргач, Исмат Бухорийни саройга таклиф этади. Лекин шоир таклифни қабул қилмайди, у узлатни, дарвешлар орасида бўлишни афзал кўради. Исмат Бухорийнинг 8 000 байтдан иборат шеърлар девони, “Иброҳим Адҳам” номли маснавийси мавжуд. Шоирнинг тасаввуфий фикрлар, суфиёна ҳистуйғулар билан йўғрилган шеърлари халқ орасида машҳур бўлган. Шоирнинг девонида Улуғбекка (13), Халил Султонга (40) ва Темурий шахзодаларга бағишланган жамиъ 75 қасида, 466 ғазал, муҳаммас, қитъа, ва бошқа жанрлардаги шеърлар мавжуд. Бу девон 1987 йили Техронда нашр қилинган. Унга Аҳмад Карамий “Забардаст олим ва порсо ориф” номли сўзбоши ёзган. Сўзбошида таъкидланишича, ирфоний жихатдан Исматуллоҳ Бухорий шеърлари Ҳофиз ва равонликда Саъдийникига ўхшайди”⁴.

2002 йили нашр этилган “Ўзбекистон Миллий энциклопедияси” 4 жилдида қуйидаги маълумот бор: “Исмаат Бухорий (тахаллуси, асли исми Исматуллоҳ, 1365-Бухоро-1436) шоир. Бухорода таҳсил олган. Халил Султон (1405-1409) ва Мирзо Улуғбек (1409-1449) даврида Самарқандда яшаган. 15 аср 30 йилларида саройдан кетиб, Бухорода истикомат қилган... Исматуллоҳ Бухорий туркий, форс ва араб тилларида ижод этган. Бухоро адабий муҳитида зулфинисонайн анъанасини бошлаб берган шоирлардан. Унинг 8 минг байтли бир девони ва туркий тилда ёзилган “Иброҳим Адҳам” номли 1035 байтли асари бизгача етиб келган. Исматуллоҳ Бухорий кўпроқ шеъриятнинг ғазал, қасида, маснавий, рубоий жанрларида асарлар яратган. Ҳофиз Шерозийга эргашиб ғазаллар ёзган. Ижодининг асосини ҳаёт, инсон, ишқ, муҳаббат, ёшлик, меҳнат ва поклик тўғрисида баҳс юритилган ғазаллар ташкил этади. Ҳажвий шеърларида муболаға, иғроқ, ғулув каби санъатлардан фойдаланиб, ўз даврида мавжуд салбий ҳодисаларни қоралайди. Унинг “Нобуд” радибли ғазалида азоб-уқубатда яшаётган меҳнаткаш халқ ҳаёти реалистик тасвирланган. Исматуллоҳ Бухорий шеърларида равонлиги, таъсирчанлиги, фалсафий фикрларга ва оригинал тасвирий воситаларга бойлиги билан Мовароуннаҳрда шухрат қозонган. Исматуллоҳ Бухорий адолатпарварлик ва халқпарварлик руҳида қасидалар ёзган. Исматуллоҳ Бухорийнинг “Девони” 19 қўлёзма нусхаси Тошкент, Бухоро, Душанбе, Санкт-Петербург, Филадельфия (АҚШ), Лондон ва Калкутта (Ҳиндистон) кутубхоналарида сақланади”⁵.

¹ Давлатшоҳ Самарқандий. Шоирлар бўстони (“Тазкиратуш-шуаро”дан)...146 бет.

² Алишер Навоий. Маҷолис ун-нафоис / 9 жилд. 674 бет; 10 жилд. 675 бет.

³ Шу асар, 9 жилд. 674 бет.

⁴ Шу асар, 10 жилд. 675 бет.

⁵ Ўзбекистон Миллий энциклопедияси, 4 жилд, -Тошкент: 2002, 246-247 бетлар.

Бу қўлёзмалар ичига Патна ва Эрондаги нусхалар қўшилса, уларнинг умумий сони йигирмадан ортади.

2012 йили ёқланган С. Р. Бобокалоновнинг “Хожа Исмат ва туркигўй замондошлари шеърятининг жанрлари, услуби, бадияти” номли филология фанлари номзоди илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертацияда маълум даражада шоир ҳаёти ва ижоди тўғрисидаги маълумотлар умумлаштирилган¹. Унда шоир ҳаёти ва ижодига оид янги маълумотлар баён этилган бўлиб, А. Мирсафоевнинг тадқиқотидан сўнг аниқланган янгиликлар махсус ўрганилган. Абдурахмон Жомий фикрига кўра, Хожа Исматуллох Бухорий Амир Хусрав Дехлавий ғазалларига татаббуъ – ўхшайдиган ғазаллар яратган². Тадқиқотчи шоирнинг вафот йилини 1437/840 деган фикрга келади.

Шоирнинг замондоши Бурундук Бухорий унга шундай юкори баҳо беради:

Гарчи Бухорода ошди Хожа Исмат шухрати,

Созки, Хуросонда йўқдур Хожа Исмат исмати”³.

Ҳерман Вамбери маълумотига кўра, “Бу зот ҳам Халил Султон, ҳам Мирзо Улуғбекнинг сарой шоири эди. Улуғбекка аруз илмини ўргатди”, -деб ёзганини қайд этади⁴.

Тадқиқотчи Салоҳиддин Тошкандийнинг “Темурнома” асари асосида Амир Темур вафоти муносабати билан ёзилган марсия матнини иловада келтирган. Унга кўра шоир Амир Темурни “Султон”, “Моҳи тобон”, “Ёруғ жаҳон куёши”, “ислом элининг боши”, “Дин эрди кўп талоши”, “Оламни қилди дарбат”, “Соҳибқирон”, “Искандар соний” – “Иккинчи Искандар”, “миллатни обрўси”, “Нўширавондек одил, ҳам олим эрди, фозил”, “Ҳар ишда ақли комил”, “Давлатда ким Сулаймон”, “Фитратда чун Фалотун”, “Ҳикматда эрди гўё Лукмон”, “Эҳсонда мисли Ҳотам”, “шавкатда эрду чун Жам”, “зўрликда ҳам чу Рустам, паҳлавон”, “ғайратда мисли арслон”, “Дашт ичра ёки қоплон”, Баҳра наҳангу саъбон, шужўбон” каби сифатлар билан таърифлаб, “Фарзанди аҳли нўён, Тўрағай баҳодур ўғли Саййид Амир Темурхон кўрагон ўлди ғойиб” –деб хулосалайди⁵.

Тадқиқотчи Хожа Исматуллох Бухорий ижодини ўрганишдаги А. Мирсафоевнинг хизматларини эслатиб туриб, уни ўша даврга мослашганини қайд этади⁶.

Эронлик олим Аҳмад Карамийнинг Хожа Исматуллох ижодий меросини жамлагани ва уларга ўз баҳосини берганини ёзган⁷. Унинг нашридаги “шеърларнинг каттагина қисмини (79) қасидалар ташкил қилади. Уларда Аллоҳ ҳамди, жаноби Расули акрам, амирал мўминин Али ибн Абу Толиб наъти, йирик олиму фузало ҳамда тарихий шахслар улуғланади... Шоирнинг Мирзо Улуғбек, Шохруҳ Мирзо, Жаҳонгир Мирзо, Халил Султон, Иброҳим Султон, Мирзо Бойсунғурларга бағишланган қасидаларида олға сурилган ижтимоий-сиёсий, ахлоқий-таълимий масалалар ўзининг мушоҳадаларга бойлиги билан ажралиб туриб, Хожа Исмат бадий маҳоратининг баландлигидан дарак беради... Қасидалар таркибида нафақат амирзодалар, балки Балх ва унинг ислом мулки, мадраса васфи, тавҳид, дин ва давлат арбоблари (Хожа Порсо, Хожа Зангишоҳ кабилар) мадҳ этилган парчалар ҳам учрайди”⁸.

¹ Бобокалонов С. Р. “Хожа Исмат ва туркигўй замондошлари шеърятининг жанрлари, услуби, бадияти” мавзuidaги ф.ф.н. номзодини олиш учун ёзилган диссертацияси, Бухоро, 2012, матн-156 бет, илова 39 бет.

² Шу асар, 14 бет.

³ Шу асар, 16 бет.

⁴ Шу асар, 17 бет.

⁵ Бобокалонов С. Р. асари, илова 3, 2-3 бетлар.

⁶ Шу асар, 17 бет.

⁷ Шу асар, 21-25 бетлар.

⁸ Шу асар, 23 бет.

Қасидаларнинг энг кўп миқдори Халил Султонга (40та), Мирзо Улуғбекка (13 та), Иброҳим Султон (4 та), Амирзода Жўги ва Муҳаммад Порсо (3 тадан), ҳазрати Али ва Хожа Зангишоҳларга 2 тадан, Яҳё Магисуддавла, Хожа Лутфуллох, Шодимулк оқо (2 та), Шохруҳ Мирзо, Амирзода Бойсунғур, амирзода Яҳё, Муҳаммад Жаҳонгирга бағишланган¹.

Юқорида келтирилганлардан шундай хулоса қилиш мумкинки, ҳозирча Хожа Исмадуллох Бухорий тўғрисидаги Ўзбекистон Миллий энциклопедияси янги наشري ва “Амир Темур жаҳон тарихида” номли коллектив монографиядаги маълумотларни тўлдириш ҳамда шоирнинг Темурийлар даври адабиёти, хусусан қасиданавислигига қўшган катта ҳиссасини аниқлаб, унинг қасидалари ва шеърларини Ўзбекистонда нашр қилиш вақти келди.

Абдумажид Мадраимов, ЎзР ФА Темурийлар, тарихи давлат музейи катта илмий ходими, т.ф.д., профессор, т. +998 90 176 94 88

Аскарый Мадраимов, ЎзР ОТФ ва ИВ, Шарқшунослик университети доценти, тарих фани бўйича фалсафа доктори (PhD)

Mamadaliy Abdulbosit,
Imom Buxoriy xalqaro ilmiy tadqiqot markazi ilmiy xodimi,
Bulgʻor islom akademiyasi magistranti. (Oʻzbekiston)
abdu5007@hotmail.com Watsapp-telegram-telefon: +998990202444

IMOM MOTURIDIY ILMIY MEROSINING ZAMONAVIY ILMLAR RIVOJIDAGI OʻRNI

Annotatsiya. Mamlakatimizda soʻngi yillarda Imom Moturidiy, shu kabi diyorimizda tugʻilib ijod qilgan ulamolar va movarounnahr hamda turkiyzabon ulamolarning ilmiy merosini oʻrganish va keng targʻib qilish ishlari amalga oshirilmoqda. Xossatan Imom Moturidiyga, uning asarlariga boʻlga alohida etiborni koʻzimizni yumsakda koʻrinarli holatda ekaniga amin boʻlamiz. Mazkur maqolada Imom Moturidiy ilmiy merosini oʻrganish, shu bilan birga olimning hayoti va ijodi qatorida ilm olishidagi jihatlarini vaholi qudrat aytib oʻtdik.

Kalit soʻzlar: Imom Moturidiy, Moturid, Kalom ilmi, ilohiyot, Ustozlari, talim, ilm, asarlar.

Annotation. In recent years, the study and wide promotion of the scientific heritage of Imam Moturidi, scholars who were born in our country, and Movarounnahr and Turkic-speaking scholars have been carried out in our country. If we pay special attention to Hossatan Imam Moturidi and his works, we can be sure that he is in a visible state. In this article, we have studied the scientific heritage of Imam Moturidi, as well as the life and work of the scientist.

Key words: Imam Moturidi, Moturid, knowledge of the Word, theology, teachers, education, knowledge, works.

Аннотация. В последние годы в нашей стране осуществляется изучение и широкая пропаганда научного наследия Имама Мотуриди, учёных, родившихся в нашей стране, Моваруннахра и тюркоязычных учёных. Если мы обратим особое внимание на

¹ Шу асар, 24 бет.

МУНДАРИЧА/ОГЛАВЛЕНИЕ/ TABLE OF CONTENTS

№	Ном ва насаб	Номи мақола	
1.	Абдукаримов Ч. А.	БУНЁДУЗОРИ ТОЧИКИСТОНИ НАВИН	3
2.	Абдуллоева М. Ҳ.	СУЛҲУ ВАҲДАТИ ДЕРИНТИЗОР....	7
3.	Aminova A. M.	ROLE AND PLACE OF NATIONAL CRAFTS OF BUKHARA IN THE DEVELOPMENT OF THE TOURIST SECTOR	10
4.	Абдалов У. М.	ХОРАЗМ ВОҲАСИ АҲОЛИСИНИНГ ТАҚВИМ БИЛАН БОҒЛИҚ ҚАРАШЛАРИ ТАРИХИДАН	14
5.	Abdiyeva M. A.	O'ZBEKISTONDA HUNARMANDCHILIK ITTIFOQINING TASHKIL TOPISHI, YUTUQLAR, MUAMMOLAR	19
6.	Abdug'aniyeva G. A.	O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI QUROLI KUCHLARIDA HARBIY XOTIN-QIZLARINING O'RNI	27
7.	Abduqayumov A.R.	“SIVILIZATSIYA” KONSEPSIYASI VA UNING DAVRLASHTIRISH TIZIMIDAGI O'RNI	32
8.	Абдуллаев А. С.	НОВЫЙ ЭТАП ВЕЧНОЙ ДРУЖБЫ И СОТРУДНИЧЕСТВА ТАДЖИКИСТАНА И УЗБЕКИСТАНА (2024 ГОД)	36
9.	Абдуллаев Р. И.	ҚЎҚОН ХОНИ УМАРХОН МУҲРИ ҚЎЙИЛГАН ҚЎЛЁЗМАЛАР ХУСУСИДА АЙРИМ МУЛОҲАЗАЛАР	40
10.	Абдуллаев Ў. Ш.	1991-2010 ЙИЛЛАРДА ЎЗБЕКИСТОНДА ПЕДАГОГИК КАДРЛАР ТАЙЁРЛАШ ТИЗИМИ: ТАРИХ ВА ТАҲЛИЛ	43
11.	Abdullayeva M.	“BOBURNOMA”DA HUKMDORLARGA MUNOSABAT	49
12.	Абдуллаев Б.	“ТАФҲИМ” АСАРИНИНГ ДУШАНБЕ НУСХАСИ ХУСУСИДА БАЎЗИ МУЛОҲАЗАЛАР	53
13.	Abdulloyev Sh.B.	DEV OBRAZINING PALEOLINGVISTIK TAHLILI	58
14.	Абдуллозода Н.	“ОИНАИ ҲАЙРАТ” - ТАЗКИРАИ ЗАНОНИ СУХАНВАР ДАР ШИБҲИ ҚОРАИ ҲИНД	63
15.	Абдусаматова М. А. Бозорова М. А. Қодирова Н. М. Усанов Б. Р.	ЕДИНСТВО-ГАРАНТИЯ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ И СОЦИАЛЬНОЙ ЖИЗНИ ТАДЖИКИСТАНА	69
16.	Абдухаликов Ф. Ф.	УЗБЕКСКАЯ КИНЕМАТОГРАФИЯ И ВОСТОЧНЫЕ МИНИАТЮРЫ	74
17.	Avliyakov A.K.	ZAMONAVIY SHAROITLARDA DUAL TA'LIM ASOSIDA PROFESSIONAL TA'LIMI MUTAXASSISLARINI TAYYORLASHNING INNOVATION TEXNOLOGIYASI	85
18.	Азизов Б. Р.	ПОЗНАВАТЕЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ УЧАЩИХСЯ	89
19.	Азизов Х. У. Абдикаликов Б. А.	ҚАЗІРГІ ЗАМАНАУИ ҲЛТТЫҚ МӘДЕНИ ОРТАЛЫҚТАР ҚЫЗМЕТІНІҢ БАСТЫ ТАЛАПТАРЫ	92
20.	Азизов Нигмонжон	СЎҒД ДАВЛАТИНИНГ ВУЖУДГА КЕЛИШИ ВА РИВОЖЛАНИШИНИНГ ОМИЛЛАРИ	95
21.	Азмиева Э.Э.	СМЫСЛОВЕЕ ЗНАЧЕНИЕ УЗБЕКСКИХ ДЕТСКИХ ПЕСЕН	102
22.	Akmalova Zulfiya Nigmatullayevna	INTENSIVE METHOD FOR TEACHING ENGLISH	105
23.	Акрамова Шабнам	ТАРТИБИ ТАШКИЛЎБИИ САРМОЯ ВА ҲИСОБИРИИ ҲАҚҚУЛСАҲМИЯ (ДИВИДЕНД)	105

24.	Алиева Л.Ш.	ЗАРУРИЯТИ ОМУЗИШИ ТАЪРИХИ СОХТМОНИ РОҲҲО ДАР НОҲИЯҲОИ ҶАНУБИ ТОҶИКИСТОН (с. 1930-1950)	111
25.	Алимджанова Д. Н. Бердиева Г. В. Бердиев Д. В. БургUTOVA У. М.	ИСПОЛЬЗОВАНИЕ АВТОРСКИХ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ТЕХНОЛОГИЙ ПРИ ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ	118
26.	Алимов Д.Х.	ИСТОРИОГРАФИЯ РАЗВИТИЯ ОРОСИТЕЛЬНЫХ СИСТЕМ В ХАТЛОНСКОЙ ОБЛАСТИ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН (1930-1989 гг.)	124
27.	Amonova Surayyo	CAN THE AGE RESTRICT SECOND LANGUAGE ACQUISITION?	131
28.	Aslonova Malohat Akramovna	SAYR-SAYONATLARDA JISMONIY CHINIQISH YO‘LLARI VA UNING ANAMIYATI	135
29.	Atajonova A.J.	ХОРАЗМ ЭТНОНИМЛАРИНИНГ ПАЙДО БЎЛИШ МЕЗОНЛАРИГА КЎРА ТАСНИФИ	138
30.	Аханов Б. .	МЕТОДИЧЕСКАЯ СИСТЕМА ОРГАНИЗАЦИИ ЗАНЯТИЙ ПО ОСНОВАМ КОМПОЗИЦИИ ДЛЯ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОГО ИСКУССТВА	143
31.	Ахмедов Т. О.	ЗАРАФШОН МУЗОФОТИ ТОҒЛИ ТУМАНЛАР БОШҚАРУВИ, ИҚТИСОДИЙ ВА ИЖТИМОИЙ ҲАЁТИГА ДОИР ИШ ЮРИТИШ ҲУЖЖАТЛАРИ ТАҲЛИЛИ	148
32.	Ахмедова (Охунова) Г. А.	ЭВОЛЮЦИЯ СВАДЕБНЫХ ОБРЯДОВ В СОВРЕМЕННОМ ГОРОДЕ ОШ: ОСНОВНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И ИЗМЕНЕНИЯ В ТРАДИЦИОННОЙ УЗБЕКСКОЙ СВАДЕБНОЙ ПРАКТИКЕ	155
33.	Babamuradov O.	NATIONAL TRADITIONS AND CUSTOMS OF UZBEKISTAN AND TAJIKISTAN	160
34.	Бадридинова Н.С.	БОБОРАХИМ МАШРАБНИНГ МАБДАИ НУР АСАРИДА МАБДА ВА НУР ТУШУНЧАЛАРИНИНГ ФАЛСАФИЙ ТАҲЛИЛИ	163
35.	Бакаева М. Р.	ИҚТИСОДИЙ ФАНЛАРНИ ЎҚИТИШДА АКТИВ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ ЗАМОНАВИЙ ВОСИТАЛАРИ	167
36.	Баходуров Б.Ф.	ИСЛОҲОТҲО ДАР ҲАЁТИ ИҶТИМОИЙ- СИЁСИИ АФҶОНИСТОН ДАР СОЛҲОИ ШОҲИГАРИИ МУҲАММАДЗОҲИРШОҲ	171
37.	Бахриев О. А.	ҲИНДИСТОНЛИК МУЖАДДИД АЛЛОМА	177
38.	Begmatova D. M. Mukhtorov Sh. M.	CULTURAL IMMUNITY FORMATION IN EDUCATION: GLOBAL TRENDS AND INFLUENCING FACTORS	180
39.	Bekmuradov S.T. Avazxonov T. A.	ILK O‘RTA ASRLARDA MARKAZIY OSIYO DAVLATLARIDAGI TOJIKLARNING IJTIMOIIY VA MADANIY HAYOTI MANBASHUNOSLIGI	185
40.	Бекова Н.Ж. Фунда Т. Бахриддинова Д.	ДЕВОНИ ФОНЙ: ПАЖЎҲИШ, ТАФСИР, НАШР ВА ТАРҶУМА	188
41.	Бекова Н. Латипов Ҳ. Сайлиева З.	“ТУЛШИАНИ РОЗ” ҲАМДА “ЛИСОН УТ-ТАЙР” АСАРЛАРИДА СЎФИЙЛИК ВА ИРФОН ТАЛҚИНИ	192

42.	Nazora B. Bahriddinova D.	BUXORO DAVLAT UNIVERSITETIDA SAQLANAYOTGAN QADIMIY TOSHBOSMA KITOBLAR TAVSIFI	206
43.	Бердиев Ж. П.	БУХОРО АМИРЛИГИ ТАРИХНАВИСЛИГИДА ҚАШҚАДАРЁ ВОҲАСИ	209
44.	Babayev Sh. E.	O‘ZBEKISTON TOJIKLARINING AN‘ANAVIY TAOMLARI TAVSIFI XUSUSIDA(Jizzax vohasi Forish tumani misolida)	212
45.	Бобоева С. Р.	СУРҲОН ВОҲАСИ ЭНЕРГЕТИКА САНОАТИ ТАРИХИ	217
46.	Bokiyev A.A.	AMIR TEMUR VA TEMURIYLAR TARIXINING TURKIYADA O‘RGANILISH (DISSERTATSIYALAR MISOLIDA)	219
47.	Болтабаев Х. У.	«КЛАССИКИ ПЕРСИДСКО-ТАДЖИКСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ В ИСТОЛКОВАНИИ УЗБЕКСКОГО ДЖАДИДСКОГО ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЯ»	225
48.	Бўриев С. Б. Шаропова Ш. Р. Шарипов Ф.Ф.	БИОТЕХНОЛОГИЯ КУЛЬТИВИРОВАНИЯ МИКРОВОДОРОСЛЕЙ И ПРИМЕНЕНИЕ В РЫБОВОДСТВЕ	229
49.	Bo‘riyev S. Qobilov A. Sharopova Sh. Yuldashov L. Xodjiyeva M.	BIOTECHNOLOGY OF MICROSCOPIC ALGAE CULTIVATION IN DITCH WATERS AND THEIR APPLICATION IN FISH FARMING	233
50.	Bo‘ronov A.X.	YOSHLAR TARBIYASIDA MA‘NAVIY MEROSIMIZNING O‘RNI	236
51.	Вансова Н. А.	СОГДИЙЦЫ ПЕНДЖИКЕНТА В КИТАЕ	239
52.	Вахабова Д.илфуза Р.	СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ СИТУАЦИЯ, КУЛЬТУРНАЯ И ДУХОВНАЯ ЖИЗНЬ В ПЕРИОД ЖИЗНИ АБУ АБДУЛЛЫ РУДАКИ	243
53.	Вохилов Ш. Ботиров М.	В.Л. ВЯТКИН В.В. ВА БАРТОЛЬД АСАРЛАРИДА ХОЖА АХРОР ВАЛИЙ ИЖТИМОЙИ-СИЁСИЙ ФАОЛИЯТИГА ДОИР МАНБАЛАР ВА ҲУЖЖАТЛАРНИНГ ЎРГАНИЛИШИ	249
54.	Вохилова С.	ВОСИТАҲОИ ҒАЙРИПРЕДИКАТИВЇ БАРОИ ИФОДАИ КАТЕГОРИЯИ СОҲИБИЯТ ДАР ЗАБОНҲОИ АНГЛИСӢ ВА ТОЧИКӢ	255
55.	Габриэлян С. И.	ФАКТОР «ДИФФУЗИИ ИННОВАЦИЙ» - ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ГУМАНИТАРНЫХ НАУК	263
56.	Ғаниева Б.Ч.	МАСОИЛИ ИҶТИМОӢ - РАВОНИИ НИЗОӢҲОИ ОИЛАӢ ВА РОҲҲОИ ПЕШГИРИИ ОНҲО	268
57.	G‘afforov A. A.	O‘ZBEK TILIDA KOPULYATIV (TENGLANISH) MUNOSABATNING IFODALANISHIGA DOIR	273
58.	Ғойибов Б. С.	“КАНПИР ДЕВОР” АТАМАСИ ВА УНИНГ ТАЛҚИНИ	278
59.	Гордеева Е.А.	СОЦИАЛЬНАЯ СТРАТИФИКАЦИЯ В ПОГРЕБАЛЬНОМ ОБРЯДЕ ДРЕВНИХ ОБЩЕСТВ СЕВЕРНОЙ БАКТРИИ В ЭПОХУ БРОНЗЫ	282
60.	Gofforov Sh. S.	IMPLEMENTATION OF THE COLAR RUSSIAN RESETTLEMENT POLICY IN TURKESTAN (THE SECOND HALF OF THE XIX CENTURY)	287
61.	Gofforov Sh. S.	THE PLACE OF RESETTLEMENT POLICY IN THE TRANSFORMATION OF TURKESTAN INTO A RUSSIAN COLONY	292
62.	Davlatova S.T.	O‘ZBEKISTON VA TOJIKISTON O‘RTASIDAGI IJTIMOIY-MADANIY HAMKORLIK: TA‘LIM VA ILM-FANNI RIVOJLANTIRISHNING ZAMONAVIY	298

		BOSQICHLARI	
63.	Дармонова М. А.	АБДУВОСИҚ МУҲАММЕДОВ: ҲАЁТИ, ФАОЛИЯТИ ВА ҚИСМАТИ	303
64.	Дехқонов М. Р.	ОИЛАВИЙ МУНОСАБАТЛАРИДА ИЖТИМОИЙ ТАРАҚҚИЁНИНГ УЗУЛУКСИЗ ЖАРАЁНИ	306
65.	Дехқонова М. У.	МУАММОҲОИ ЭКОЛОГИИ ОБ ВА БЕХАТАРИИ ОЗУҚАВОРӢ ДАР ТОҶИКИСТОН	310
66.	Джалилов М. Ш.	НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ ИЗУЧЕНИЯ АКТУАЛЬНЫХ ПРОБЛЕМ ВНЕШНЕЙ ТРУДОВОЙ МИГРАЦИИ В ИСТОРИОГРАФИИ ТАДЖИКИСТАНА	313
67.	Джумаев М. И.	НЕКОТОРЫЕ РАССУЖДЕНИЯ ПРЕПОДАВАНИЯ МАТЕМАТИКИ В ШКОЛАХ ТАДЖИКСКОЙ И УЗБЕКСКОЙ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ	319
68.	Джумаев У. С.	МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ И МОДЕЛЬ РАЗВИТИЯ МЕЖКУЛЬТУРНО- КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ	324
69.	Джумаев Ж. М.	ФОРМИРОВАНИЕ И РАЗВИТИЕ КОМПЕТЕНТНОСТИ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ	329
70.	Djurayev Mabruk	NAVOIYNING “DEVONI FONIY”SI HORIJLIK OLIMLARNING TADQIQOTLARIDA	334
71.	Джураев Х. Х.	ИСКУССТВО КАЛЛИГРАФИИ – ДУХОВНОЕ НАСЛЕДИЕ ОТ ПРЕДКОВ НАМ	337
72.	Eshchanova G. O. Xalmuratova I. S.	“EDIGO” DOSTONI FOLKLORSHUNOSLAR TALQINIDA	342
73.	Жаббарова Х.К.	ГЕНДЕР ТЕНГЛИКНИНГ ПЕДАГОГИК, ПСИХОЛОГИК ВА ФАЛСАФИЙ ТАСНИФИ	348
74.	Джабборовва М. К.	СУЩНОСТЬ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ	350
75.	Джалилов Д.М.	ФАКТОРЫ ПОЯВЛЕНИЯ ПРЕДМЕТОВ ТРАДИЦИИ КОРОЧЕСТВЕННЫХ ОБЩИН В ПАМЯТНИКАХ ГОНЧАРНОЙ КУЛЬТУРЫ	355
76.	Жумаев Жонибек	МОВАРОУННАҲРЛИК АЛЛОМАЛАРНИНГ ДИНИЙ-ФАЛСАФИЙ ТАФАККУР СОҲАСИДАГИ МЕРОСИ	359
77.	Djumaev M. Sharifova G. H.	MAKTABGACHA TA'LIM TAYYORLOV GURUNDARIDA VA BOSHLANG'ICH TA'LIMDA O'QITISHDA TABLIM UZVIYLIGI VA UZLUKSIZLIGINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	362
78.	Жумаева Ф. Р.	ВЕРБАЛИЗАЦИЯ КАК ОДИН ИЗ ТИПОВ ТРАНСПОЗИЦИИ В ЛИНГВИСТИКЕ	367
79.	Жумаева Ш. Ч.	АГРАР СОҲАДА ОЛИЙ МАЪЛУМОТЛИ МУТАХАССИСЛАРНИ ТАЙЁРЛАШ ЖАРАЁНИДАГИ ИСЛОҲОТЛАР НАТИЖАСИ	370
80.	Жўраев А. М.	ЎЗБЕКИСТОН ВА ТОҶИКИСТОН: СТРАТЕГИК ШЕРИКЛИК ВА ИТТИФОКЧИЛИГИ МАРКАЗИЙ ОСИЁ ТАРАҚҚИЁТИНИНГ АСОСИЙ ОМИЛИ	374
81.	Zayniyeva Y. F.	“BOBURNOMA” ASARIDA BA'ZI JOY NOMLARINING INGLIZCHA TARJIMALARDAGI XILMA XILLIGI	379
82.	Зарипова Р. И.	АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ИСТОРИИ, ЭКОНОМИКИ И КУЛЬТУРЫ НАРОДОВ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ	382
83.	Зафари Умар	ВЛИЯНИЕ ДОПОЛНИТЕЛЬНЫХ ДВУХВАЛЕНТНЫХ АКТИВАТОРОВ НА ИНТЕНСИВНОСТЬ ЛЮМИНЕСЦЕНЦИИ	386

		CaAl ₁₂ O ₁₉ ЛЕГИРОВАННОГО ИОНАМИ Mn ⁴⁺	
84.	Захидов А.	БЕХБУДИЙ И ЕГО РОЛЬ В РАЗВИТИИ “ФЕРГАНО - ТУРКЕСТАНСКОГО ДЖАДИДИЗМА”	393
85.	Зиёвиддинзода З.	ТАҲИЯИ КУРСҲОИ ИНТЕРАКТИВИ ДАР СИСТЕМАИ MOODLE	403
86.	Зиятова Б.Б.	ТАЛАБАЛАРДА ИННОВАЦИОН ТАВАФАККУРНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ ПЕДАГОГИК ШАРТ-ШАРОИТЛАРИ (ПЕДАГОГИКА ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИ ТАЛАБАЛАРИ МИСОЛИДА)	411
87.	Ибрагимов Э. Х.	ПРИЧИНЫ И НАПРАВЛЕНИЯ МАНИПУЛЯЦИИ МИРОВОЗЗРЕНИЕМ МОЛОДЕЖИ	416
88.	Imamov U. I.	INTRODUCTION TO THE TOPIC “STUDYING THE HISTORY OF SAMARKAND IN WESTERN EUROPEAN HISTORIOGRAPHY”	419
89.	Исаев Й.	БУЖАЙРИЙ НИСБАЛИ РОВИЙЛАР	422
90.	Исаев О. А.	СУРҲОН ВОҲАСИНИНГ ИЖТИМОИЙ, ИҚТИСОДИЙ ВА МАДАНИЙ ЖАРАЁНЛАРИ ТАРИХШУНОСЛИГИ (XX АСРНИНГ 1925-1941 ЙИЛЛАРИ)	426
91.	Iskandarov F.M.	ALISHER NAVOIY DOSTONLARIDA ABDURAHMON JOMIY MADHI	434
92.	Ismoilov U.Q.	CHIG'ATOY ULUSIDA MAJBURIY MEHNAT ISHLARI	439
93.	Исмонлова М.И.	МАВҚЕИ НАШРИЯИ “СУХАНИ ХАЛҚ” ДАР ИСТИФОДАИ ЖАНРҲОИ ТАҲЛИЛИ	443
94.	Ismoilova Sh. A.	ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR-SO'Z MULKINING SHAHANSHONI	447
95.	Истамова Н.А.	НЕТРАДИЦИОННЫЕ ФОРМЫ ОРГАНИЗАЦИИ УЧЕБНОГО ПРОЦЕССА НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА	450
96.	Йўлдашев А. А.	РАССОМЧИЛИК – СОВЕТ ҲОКИМИЯТИНИНГ ТУРКИСТОНДАГИ МАФКУРАВИЙ ТАРҒИБОТ ҚУРОЛИ СИФАТИДА (1917 – 1941)	452
97.	Yo'ldosheva Z.N.	SURXON VONASI VAQTLI MATBUOT TARIXINI O'RGANISH	456
98.	Ишанкулова Д.К.	НАКЛИ ШЕЪРИ АБУАЛИ ибни СИНО «АЛ- УРЖУЗА ФИ АТ-ТИББ» ДАР ИНТАК ҚОЛИ ДОНИШҲОИ ТИББ	460
99.	Каландаров Г. Ш.	ИСТОРИЯ РАЗВИТИЯ ШЕЛКОВОДСТВА В ТАДЖИКИСТАНЕ	463
100.	Камолова С.	МУҲОФИЗАТИ РАСТАНИҲОИ ГУЛДОРИ НОДИР ВА НЕСТШУДАИСТОДА, КИ БА КИТОБИ СУРҲИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ДОХИЛ КАРДА ШУДААСТ	469
101.	Каримй Ш. А.	РОҲҲОИ ИННОВАТСИОНИИ ҲАВАСМАНДГАРДОНӢ ДАР ФАЪОЛИЯТИ МУАЛЛИМ	476
102.	Каримова Г.Р.	ЖЕНСКИЕ ОБРАЗЫ САРАЗМА	482
103.	Каримова Г.Р.	КАМЕННЫЕ ИЗДЕЛИЯ КАРОНА	491
104.	Каримова Ю.	МУҲАММАД СОЛИҲНИНГ “ШАЙБОНИЙНОМА” ДОСТОНИДА БОБУР ОБРАЗИ	500
105.	Казакбаева Д.	ЎЗБЕК АДАБИЁТИДА МУРАККАБ СТРУКТУРАЛИ ЖАНРЛАР ВА ҚАСИДА ХУСУСИДА	507
106.	Касимов О.,	РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ АФРАЗИЙСКИХ РЕАЛИЙ В	511

	Султонзода М.	КЛАССИЧЕСКИХ ТАДЖИКСКОГО ЯЗЫКА ТОПОНИМАХ	
107.	Каххоров Р.С.	ҚЎҚОН ХОНЛИГИДА ЗАКОТ СОЛИҒИ	517
108.	Kichkilov Sh. X.	SURXON VONASI KO'NITANG TOG' QISHLOQLARI AHOLISINING IJTIMOIIY TURMUSHINI O'RGANISH TARIXSHUNOSLIGI (tarixiy-etnografik tahlil)	519
109.	Kichkilova M. X.	BILIMLI VA MA'NAVIIY BARKAMOL INSON BO'LIB YETISHISHDA ZIYO MANBAI – KITOB VA MUALLIM	525
110.	Кочкарова М. А.	ФАКТОРЫ, ВЛИЯЮЩИЕ НА ДИВЕРГЕНТНОЕ МЫШЛЕНИЕ УЧАЩИХСЯ МЛАДШИХ КЛАССОВ	528
111.	Куджов Х.Р.	МЕТОД ВА МАФҲУМУ МОҲИЯТИ ВОСИТАҲОИ ТАРБИЯВИИ ОН	531
112.	Kurbanov I. Kh.	FEATURES OF FORMATION OF INDIVIDUAL READINESS FOR INNOVATIVE ACTIVITIES IN WORLD EDUCATIONAL AND SCIENTIFIC INSTITUTIONS	534
113.	Курбанова С. А.	ВЛИЯНИЕ ДЖАДИДИЗМА НА ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ПАРАДИГМЫ	541
114.	Кўчаров Ж.Қ.	АМИР ТЕМУР ДАВЛАТИ ВА МИН СУЛОЛАСИ ЎРТАСИДАГИ САВДО-ИҚТИСОДИЙ АЛОҚАЛАР	546
115.	Қиличев Р. Э.	САДРИДДИН АЙНИЙ ИЖОДИДА АҲМАД ДОНИШ ТАСНИФИ	549
116.	Қобилов Н.	АБУ ҲАФС НАСАФИЙНИНГ “АТ-ТАЙСИРУ ФИТ ТАФСИР” АСАРИНИНГ АҲАМИЯТИ ВА ЁЗИЛИШ УСЛУБИ	552
117.	Қобулов Э.О.	СУРХОН ВОҲАСИ УЙ-ЖОЙ ҚУРИЛИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ЖИҲАТЛАРИ	557
118.	Қодирова А.Б.	BUYUK ALLOMALARIMIZ OILADA AXLOQIIY TARBIYANING AHAMIYATI HAQIDA QARASHLARI	562
119.	Qodirova M. Tuxtayeva R.	19-ASR OXIRI — 20-ASR BOSHLARIDA TURKISTONDAGI IJTIMOIIY, IQTISODIIY VA MADANIY SHAROIT VA TA'LIM TIZIMINI ISLON QILISH G'OYASINING TUG'ILISHI	567
120.	Қораев Ш.	ИЖОДКОР ХОНЛАР СУЛОЛАСИ (ХИВА ҲУКМДОРИ САЙИД МУҲАММАД БАҲОДИРХОННИНГ 12 НАФАР ШОИР ЗУРРИЁДИ ИЖОДИ МИСОЛИДА)	570
121.	Қораев Ш.	АМИР МУЗАФФАРНИНГ ИЖОДКОР ФАРЗАНДАЛАРИ ВА БУХОРО АДАБИЙ МУҲИТИ ТАРИХИ	586
122.	Қувватова Н. Қ.	ИККИНЧИ ЖАҲОН УРУШИ ЙИЛЛАРИДА ЎЗБЕКИСТОН ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ	596
123.	Qudratov D.T.	O'ZBEKISTON VA TOJKISTON RESPUBLIKASINING ISLOM HAMKORLIK TASHKILOTI DOIRASIDA O'ZARO HAMKORLIGI	602
124.	Қудратов Н. Т.	БУХОРО АМИРЛИГИДА СУРХОН ВОҲАСИ БЕКЛИКЛАРИНИНГ ИЧКИ ВА ТАШҚИ САВДО АЛОҚАЛАРИ	605
125.	Qulboshev S. J.	SURXON-SHEROBOD CHO'LLARINI O'ZLASHTIRILISHIDA CHO'LCHUVARLAR FAOLIYATI	609
126.	Қурбонов М.М.	РУШДИ АЛОҚАИ ПОЧТА ДАР НОҲИЯҲОИ ТОҶИКИСТОНИ ҶАНУБӢ (с.1924-1929)	611

127.	Қурбонова Г. Н. Юлдашева М. М.	МЕДИЦИНСКИЕ ВЗГЛЯДЫ В АВЕСТЕ	619
128.	Qushshayeva N. M. Turdiyev B.S. Fazilov E.E.	BUILDING TRUST AND COOPERATION: DIPLOMATIC ENDEAVORS BETWEEN UZBEKISTAN AND TAJIKISTAN	625
129.	Қўштаева Н. М.	ТАСАФҲУФ ОЛАМИДА НОСИРИДДИН ТУСИЙНИНГ “АВСОФ-УЛ АШРАФ” (ШАРОФАТЛИ ИНСОНЛАРНИНГ ХУСУСИЯТЛАРИ) АСАРИ ВА УНДА ИЛГАРИ СУРИЛГАН ТАСАВВУФИЙ ҚАРАШЛАР ҲАҚИДА	629
130.	Lutfillayev M.X. Lutfillayev U.M. Xasanov Sh.M.	OLIY TA'LIM TIZIMIDA SUNIY INTELEKT YARATISH MASALARI	635
131.	Мавлонова Ш. Т.	СУЩНОСТЬ ИЗУЧЕНИЯ КОНЦЕПТУАЛЬНЫХ ОСНОВ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ ЖЕНЩИН И ДЕВУШЕК В УЗБЕКИСТАНЕ	642
132.	Magdieva M. E.	XOTIN QIZLARINING KASBIY-AMALIY KOMPETENTLILIGINI RIVOJLANTIRISH - HUNARMANDCHILIK VOSITASIDA	647
133.	Мадраимов А. Мадраимов А.	ТЕМУРИЙЛАР ДАВРИ АДАБИЁТИ ТАРИХИДАН (БУЮК ШОИР ХОЖА ИСМАТУЛЛОҲ БУХОРИЙ МЕРОСИНИ ЎРГАНИШ)	652
134.	Mamadaliyev A.	IMOM MOTURIDIY ILMIY MEROSINING ZAMONAVIY ILMLAR RIVOJIDAGI O'RNI	657
135.	Mamatqulov B. Sh.	THE EMERGENCE OF THE GAS-SULFUR INDUSTRY IN UZBEKISTAN AND ITS DEVELOPMENT HISTORY (IN THE EXAMPLE OF KASHKADARYA REGION)	662
136.	Маматова М. Б.	ЧАЙНАЯ ИСТОРИЯ КОКАНДСКОГО ХАНСТВА	664
137.	Мамашикуров Б. Б.	БУХОРО ФИҚҲ МАКТАБИНИНГ ИЛК ТАЪСИСЧИЛАРИ	667
138.	Mardonova F.	TEACHING RUSSIAN IN MULTINATIONAL CLASSROOMS	670
139.	Matkarimova N. M.	БАҲШИЧИЛИК САҲЪАТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЮЗАСИДАН АЙРИМ МУЛОҲАЗАЛАР: МАЪЛУМОТЛАР ТАҲЛИЛИ, ИЛМИЙ-ТАДҚИҚОТ ИШЛАРИ ВА НАТИЖАЛАРИ	673
140.	Matkarimova N. M.	BESHIK VA SUNNAT TO'Y KABI MAROSIM VA URF-ODATLAR XALQLARNI BIRLASHTIRUVCHI QADRIYAT SIFATIDA	677
141.	Maxmatkulova N. Ch.	1990-1960 YILLARDA O'ZBEKISTONDA IRRIGATSIYA-MELIORATSIYA VA QISHLOQ HO'JALIGINI MEKANIZATSIYALASH SOHASIDA KADRLAR MASALASIGA E'TIBOR	681
142.	Махмудов Р.	ОҒАҲИЙНИНГ ЛИНГВИСТИК МАҲОРАТИ	684
143.	Mengniyozova N.	SAROYMULKXONIMNING TEMURIYLAR SALTANATIDA TUTGAN O'RNI	689
144.	Мирзаев Дж. З.	ТРАЕКТОРИИ ТРАНСФОРМАЦИИ В ПРОЦЕССЕ АДАПТАЦИИ САЙИДОВ В СОВЕТСКОМ ОБЩЕСТВЕ	693
145.	Мирзаев Н. М.	XIX АСР БУХОРО АМИРЛИГИДА АНЪАНАВИЙ МИЛЛИЙ БАЙРАМЛАРНИНГ ТАШКИЛ ЭТИЛИШИ ВА ТАРТИБГА СОЛИШДА ҚОЗИЛАРНИНГ ЎРНИ	696
146.	Мирзаева Н.Ж.	XIX АСРНИНГ ОХИРИ XX АСР БОШЛАРИДА МИРЗАЧЎЛ ВОҲАСИ АҲОЛИСИНИНГ	700

		ДЕҲҚОНЧИЛИК ТРАНСФОРМАЦИОН ЖАРАЁНЛАР	МАДАНИЯТИДАГИ	
147.	Файз Махмуд (Файзхоча Махмудов) فیض خواجہ محمودوف	چند سخن در راستای وضع تحول و پیشرفت ادبیات تاجیک در سمرقند		706
148.	Носиров С.Ш.	АСОСҲОИ ТАРБИЯИ ШАҲРВАНДИИ МУҲАССИЛИН ДАР РАВАНДИ ТАЪЛИМИ ФАННИ ҲУҚУҚИ ИНСОН		719
149.	Мундариҷа/оглавление/ table of contents			723

НАШРИ ИЛМӢ-ПАЖӢҲӢШӢ

МАВОДИ Анҷумани илмӣ-амалӣ байналмиллатӣ “Хонишҳои VI – уми Артуҷ” бахшида ба “Масоили мубрами илмҳои педагогӣ, иҷтимоӣ-гуманитарӣ ва ҷанҳои дақиқ дар замони муосир”, 4-6 июли соли 2024 дар Донишгоҳи омӯзгорӣ Тоҷикистон дар шаҳри Панҷакент. Ҷилди I. - 735 с.

МАТЕРИАЛЫ Научно-практической международной конференции “VI – е Артучевские чтения”, посвященной «Актуальным вопросам филологических, социально-гуманитарных и естественных наук в современное время», 4-6 июля 2024 года в Таджикском педагогическом институте в городе Пенджикент. Том I. - 735 с.

MATERIALS Scientific and practical international conference “VI - s Artuchs Readings”, dedicated to “Actual Issues of Philological, Social, Humanitarian and Natural Sciences in modern times”, July 4-6, 2024 at the Tajik Pedagogical Institute in the city of Penjikent. Vol. I. - 735 s.

МУҲАРРИРИ МАСЪУЛ:

Воҳидов Шодмон, доктори илмҳои таърих, профессор.

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР:

Воҳидов Шодмон, доктор исторических наук, профессор.

Мухаррир: Гулпарӣ Шарифова

Веростории Шодмон Воҳидов ва Меҳрангез Шаҳриёрова

Суратгир Сиёвуш Солеҳзода, Наимҷон Норов, Шодмон Воҳидов

Бо қарори Шӯрои олимони ДОТП ба нашр тавсия шудааст

**Маълумот дар бораи муаллифон бо розигии шахсии онҳо баррасӣ мешавад
Личные данные авторов публикуется с их согласия.**

**Маводи анҷуман дар шӯбаи илм ва инноватсияи ДОТ дар ш.
Панҷакент ба ҷоп омода карда шудааст.
Нашри ротопринтӣ.**

Қоғазӣ офсетӣ. Ҳуруфи Times New Roman Tj. Ҷузъи ҷопии шартӣ 20.

Адади нашр 200.

Ба ҷоп 20.07.201924 имзо шуд. Супориши № 67

